

Jó szónok és jó beszéd

Javasolt feldolgozási idő: 40 perc

Babits Mihály szövege és saját gondolataid alapján jellemezd a jó szónokot 8-10 mondatban!

Babits Mihály: Stilisztika és retorika a gimnáziumban – Egy tantárgy filozófiája tanulók számára (részlet)

Az indukció és dedukció együtt alkotják okoskodásunkat. Aki helyesen használja őket: logikus ember. Te egész gimnáziumi pályádon, az első osztályos nyelvtantól a nyolcadikos logikáig, tanuld őket helyesen használni. Ez mind retorikai feladat: gondolkodni tanulás; s az ötödik osztályos retorika értekező olvasmányainak elemzése tesz tudatossá róla. De fontos alkalmazásukat nyerik a retorika azon részében is, melyről hajdan az egész stúdium a nevét nyerte, s mely ma sem utolsó fontosságú része: a szónoklattanban.

Politika: egy emberi társaság jövőjének előkészítése. Ilyen értelemben minden szónok politikus. Ha a történetírót a múlt, a tudóst az örök-jelen: a szónokot a jövő érdekli, még pedig nemcsak a saját jövője. A szónoknak terve van, embertársairól, s ezt embertársaival el akarja fogadtatni. A szónoklás tudománya: a rábeszélés tudománya. Könnyű belátnod, mily fontos e tudomány az életre. A görögöknél, a rómaiaknál ez volt az élet iskolája. De a szó hatalma azóta sem csökkent, mert a szóval a gondolat harcolt; s van-e hatalmasabb a gondolatnál? De jegyezd meg: csak a jó gondolat harcolhat jó szóval. Be tudsz-e bizonyítani valamit, ami nem igaz? Csak gyenge elméjűeknek. Rá tudsz-e bírni valamire, ami nem helyes? Csak gyenge jelleműeket. Az igazi szónok nem gyengeelméjű, nem gyenge jellemű hallgatóra számít. Nagy szónok nem lehet hamis ügy szónoka: tudatosan soha. A jó szónok elsősorban igaz ember: vir bonus dicendi peritus - mint a rómaiak mondák. Rossz gondolatból nem eredhet jó szó. Hol találsz annyi nemes gondolatot, emelkedett érzést, mint a nagy szónokokban: Kölcseyben, Eötvösben? Kit ne ragadna rokonszenvre egy Kossuth rajongó lelkesedése, egy Deák józan komolysága? Ezért a nagy szónokok olvasása nagy erkölcsi haszonnal is jár: imez megint melléktermése a retorikának, amely dús, mint a banánfa, s a szellemi élet egész kertjét elfedik új meg új gyökereket hajtó, új

meg új gyümölcsöket hozó ágai. Íme egy másik melléktermés: a nagy szónokokat olvasva, olyasmit tanulsz, ami az intelligens ember életére okvetlen szükséges: megtanulod a politikai alapfogalmakat, amelyek nélkül hírlapodat sem fogod megérthetni; Kossuth és Deák beszédeiből megtanulod nemzedet közjogának alapjait, melyeken ma is minden kérdés forog. S e modern politikai viszonyok megvilágítására legjobb összehasonlításul kínálkozik mindjárt a római politika, mely Cicero beszédeiben tárul szemed elé. Cicero és Kossuth szónoklatai közt általában, a Pompeiana és Kossuth július 11-iki beszéde közt különösen, vannak rokon vonások. De tovább megyek: a legnagyobb szónokok a legnagyobb emberek voltak, s olvasva beszédeiket, megismered hazád legnagyobb embereit. A szó az ember; beszélve senki sem titkolhatja el önmagát, nem adhat mást, mint ami benne van. Így domborodik ki szavaikból előtted hazád jelenének három nagy teremtője: Széchenyi, Kossuth, Deák. Nem ismerheted meg őket: gyermek vagy még ahhoz; de sejteni kezded alakjaik félelmes nagyságát s óriás árnyékuk beesik tanuló-szobádba. Még tovább: Széchenyitől politikai röpiratot olvasol (ez is szónoki mű), amelyet százat és ezret fogsz olvasni az életben, s hogy megértsd őket, kell egyet olvasnod az iskolában. Ugyane mű a nemzetgazdaság főfogalmait is megismerteti veled: a nemzetek életének anyagi alapjait megsejteti. Viszont az emlékbeszéd, Kölcsey, Eötvös, Gyulai művei, a nemzetek életének szellemi alapjait sejtetik meg. De a saját, mostani tanulóéleted is megtalálja vonatkozásait a nagy szónokokban. Kölcsey Parainesise egyenesen neked szól; s az iskola gondolatvilágától nem idegen Cicero Archiása. E beszéd egyúttal példát ad a törvényszéki beszédre, mellyel szintén alig kerülöd ki életedben a közelebbi megismerkedést.

Íme mily sokfelé elágazik, mily sokféle gyümölcsöt terem a retorika hatalmas fája. De legnagyobb haszna mindig egy marad: hogy gondolkodni és beszélni tanít. A szónoki mű logikája a legbonyolultabb valami: itt nem elég, hogy az egyes gondolatok épek és igazak legyenek; a szónoknak rögtöni, praktikus hatást kell elérnie: szükséges, hogy a gondolatai érvényesüljenek is. S csak akkor érvényesülhetnek, ha helyes sorrendben vannak: az előző előkészíti a következő hatását; a következő viszont betetőzi az előzőét. Az érv igazsága független helyétől; de meggyőző volta nem az; s mit ér az igazság, ha nem veszik észre? Ahol emberekre teendő hatásról van szó, ott minden gondolatnak helyértéke van, mint a tizedes számrendszerben a jegyeknek. A gondolatok támogatják egymást, mint a csatasorok: van előcsapat és hátvéd. *Dispositio locorum, tanquam instructio militum, facillime in dicendo, sicut illa in pugnando, parare poterit victoriam.** Ekként alkalmasd nyílni megfigyelni, hogyan fegyelmezik nagy szónokok harcra gondolataikat: még sok ily megfigyelés, s

majdan a magad kisebb céljaihoz képest te is tudod fegyelmelni a tieidet. Intelligens ember manap is alig kerüli ki, hogy meg ne kelljen olykor ragadnia a nyilvános szó fegyverét: fortia arma verbosi fori. Hogy ez ne egészen insolita manu történjék: természetesen csak gyakorlattal érheted el: s e gyakorlatra olykor már az iskolai élet is alkalmat nyújt. De a nagy szónokok megértése fog csak megóvni attól, hogy gyermekes és nevetséges fegyvereket ne használj: cifra, de életlen fakardot, vagy goromba, nemtelen husángokat. Itt tanulhatod meg, hogy ami több a kelleténél, az kevesebb a kelleténél; s ami nemtelen, az hatástalan vagy visszás hatású. Minden felesleges szó egy lépés az unalom felé; a sértő szó még annál is rosszabb. Nagy szónok breviter simpliciterque beszél; nem "száraz-ridegen" ugyan: non fortibus modo, sed etiam fulgentibus armis proeliatus est Cicero [**]; de dagály nélkül. Figurák és trópusok mesterkéltséggel halmozása játék, nem szónoklat; a szónoklat az élet eszköze, s komoly, mint maga az élet. Jó szónokok stílusa olyan, mint minden jó stílus: nemesen egyszerű és a tárgyhoz mért: külön "szónoki stílus" nincs.

* A helyek elrendezése, mint a katonák felállítása, ép úgy legkönnyebben szeresheti meg a győzelmet a beszédben, mint amaz a harcban. Cornificius 3, 9, 16.

(Babits Mihály: Stilisztika és retorika a gimnáziumban – Egy tantárgy filozófiája tanulók számára, részlet, Nyugat, 1910/3.)

